

Finlands idrotts historia – en idrottshistorisk dragkamp

KENTH SJÖBLOM

Denna uppsats avser att belysa vissa drag i finländsk idrottshistoriografi, först och främst omständigheterna kring en dispyt mellan två rivaliserande idrottshistoriska projekt samt dess eventuella inverkan på den idrottshistoriska forskningen i Finland. Finlands idrotts historia väntar ännu på att bli skriven – i synnerhet om man som måttstock använder verk som *Suomen Kulttuurihistoria*, *Helsingfors universitets historia* eller idrottsdokument som *Suuri Olympiateos* eller *Olympialaiskisat*. Man kan givetvis fråga sig huruvida idrotten bör få ett dylikt monumentalverk.

Undersökningen skall också ses som ett bidrag till den hittills rätt blygsamma idrottshistoriografiska forskningen. Inte ens i den modernare historieskrivningens historia noteras den idrottshistoriska forskningen som en egen genre, vilket bl.a. framgår av Tommilas färska översiktsarbete.¹ Leena Laine har i en artikel rörande senare idrottshistorieprojekt kortfattat redogjort för den tidigare idrottshistoriska forskningen i Finland och där även i korthet tangerat ämnet för denna undersökning.²

Det huvudsakliga temat för denna undersökning är att studera två rivaliserande försök att skriva Finlands idrotts historia – det ena projektet var ett privat initiativ medan det andra styrdes av myndigheterna.

¹ Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus: tutkimuksen historia* (Helsinki 1989).

² Leena Laine: 'Forskningsprojekt för Finlands idrottshistoria – en rapport om ansträngningar för en vetenskapligare forskning i idrottshistoria', *Idrott Historia Samhälle. Svenska Idrottshistoriska föreningens årsbok* 1981, s. 93-106. Laines konstaterande (s. 96) att kommittén skulle ha stött publicerandet av första delen av Suomelas verk får nog anses som en sanning med modifikation.

Då vardera projektet ville ha statsstöd ur samma källa, tipsintäkterna, försökte man först kombinera dem. Samarbetet misslyckades och resulterade i en kompetenstvist om vem som skulle ha rätt att skriva Finlands idrotts historia samt en debatt om hur ett sådant historieverk skulle läggas upp.

I Finlands Idrottsarkivs samlingar finns ett arkiv under namnet "Suomen urheilun historian toimituskunta" [Redaktionskommittén för Idrottens historia i Finland]. Redaktionskommittén (härefter kommittén) tillsattes av undervisningsministeriet för att förbereda ett historieverk om Finlands idrott. Kommitténs arkiv innehåller förutom egna handlingar även manuskriptet till andra och möjligen tredje delen av Klaus U. Suomelas *Suomen urheilun historia*. Kommittén kunde aldrig slutföra sitt arbete och Suomela fick endast första delen av sin historik publicerad. Man frågar sig därför hur det kommer sig att Suomelas manuskript återfinns i kommitténs arkiv och varför ingetdera projektet slutfördes.

Två projekt möts – och går isär

I början av seklet publicerade Ivar Wilskman med hjälp av en skara sakkunniga *Idrotten i Finland i början af tjugonde seklet I–IV* (1904–06 och på finska 1907). Wilskmans bok är inte egentligen någon idrottens historia, utan närmast en lägesrapport om olika idrottsformers utbredning och utveckling i Finland fram till början av detta sekel. Trots detta har det många förtjänster. Sedan Wilskmans arbete publicerades hade dock många nya idrottsformer kommit till Finland och vårt land hade skördat stora framgångar på de internationella idrottsarenorna. Det fanns följaktligen ett behov av en nyare historisk översikt. Det var en av orsakerna till att historiekommittén tillsattes. Till ordförande utsågs Arvo Vartia (även ordförande i statens idrottsnämnd), till ledamöter byråchef Lauri Santala (FGIF) och redaktör Väinö Koivula (AIF). Kommittén fick själv utse sekreterare och valde magister Toivo Okkola (bl.a. Finlands Idrottsmuseums föreståndare och sekreterare i statens idrottsnämnd). Senare kompletterades kommittén med Arthur Englund, som representant för Svenska Finlands Idrottsförbund (SFI).³

³ Suomen urheilun historian toimituskunta (härefter SUHT), prot. 12.3.1942,

Under 1920-talet hade fil.mag. Klaus U. Suomela, som fungerade som lärare vid Helsingfors universitets gymnastikinrättning och undervisade i bl.a. idrottens historia, sammanställt en historisk översikt över gymnastikens och idrottens historia, *Voimistelun ja urheilun historia I–III* (1923–29). Han hade planerat att behandla gymnastiken och idrotten i Finland i en tilläggsdel. Med statligt understöd hade han skrivit en idrottshistoria i en volym, som skulle utkomma till de olympiska spelen 1940. Finland och Helsingfors hade tilldelats värdskapet sedan det tagits från Japan. Omfattande förhandsbeställningar hade gjorts, bl.a. av utrikesministeriet under förutsättning att de enskilda kapitlen försågs med sammandrag på främmande språk. Vinterkriget kom dock emellan, de olympiska spelen inahibades och förläggaren ville inte längre ta risken att publicera verket. Suomela började därefter skriva om och utvidga sitt arbete och planerade ett verk i två eller tre delar omfattande 2000 sidor.⁴

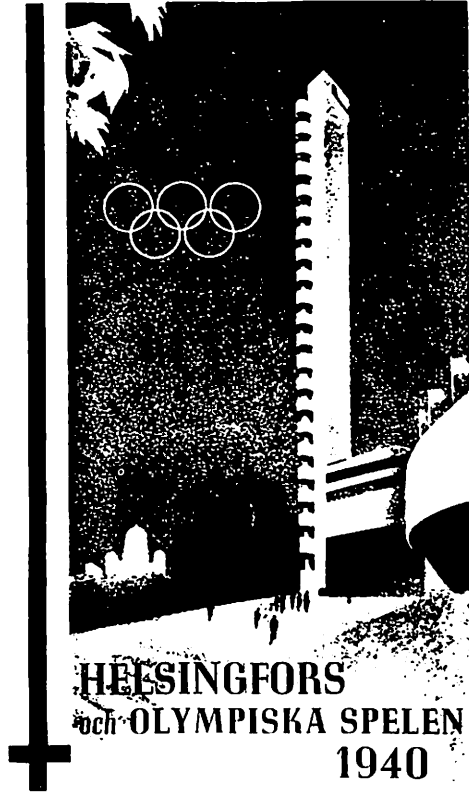
Suomela hade funnit en ny förläggare, Kivi, som beslöt att söka bidrag för tryckningen ur tipsmedel. På tipsbolagets initiativ hade undervisningsministeriet endast ett par veckor tidigare, 3.3.1942, tillsatt den ovan nämnda kommittén för att förbereda ett historieverk om den finländska idrotten. Kommitténs arbete skulle finansieras med tipsintäkter och sålunda vände sig tipsbolaget nu till den för att få ett utlåtande om hur man skulle förfara med Kivis ansökan.⁵ Kommittén kunde inte avge ett utlåtande utan att ha sett Suomelas manuskript samt bekantat sig med hans fortsatta planer. Suomela önskade själv presentera sitt arbete och man kom överens om ett sammanträffande.

Vid kommitténs andra möte presenterade Suomela sitt manuskript för den första volymen samt hur han tänkt sig de fortsatta delarna. Enligt protokollet kom man efter förhandlingar fram till ett avtal, som gick ut på att kommittén skulle lösa in Suomelas manuskript och även i fortsättningen anlita honom som sakkunnig inom historiprojektet. Vidare

18.3.1942 samt 19.11.1943. Frågan om svenskspråkigt deltagande diskuterats under flera sammanträden innan kommittén understödde valet och då med motiveringen att möteskostnaderna inte längre skulle öka märkbart.

⁴ SUHT, kopia av Suomelas skrivelse till undervisningsministeriet 28.3.1943.

⁵ SUHT, prot. 12.3.1942, i skrivelser 9.6.1943 och 9.4.1948 till undervisningsministeriet påpekade kommittén att initiativet tagits av tipsbolaget och dess direktör Urho Rinne, då även ordförande i AIF.

En av många propagandabroschyrer som hann utkomma till de olympiska spelen i Helsingfors 1940.

kom man överens om att Suomela skulle avbryta sina förhandlingar med förlaget Kivi. Suomela krävde 50 000 mk för sitt manuskript, men eftersom kommittén ännu inte hade så stora summor till sitt förfogande utfäste den sig att ansöka om ett förskott om 15 000 mk från undervisningsministeriet.⁶ Frågan verkade klar och det fanns förutsättningar för ett gott samarbete för att åstadkomma ett grundligt och tillförlitligt verk. Av någon anledning förbyttes samarbetet snart i antagonism.

Kommittén ansökte om förskott av ministeriet, men fick svaret att ansökan inte föranledde några åtgärder från ministeriets sida. Suomela

⁶ SUHT, prot. 18.3.1942.

hade nämligen meddelat ministeriet, att han redan undertecknat ett avtal med förlaget Kivi. Som motiv för sitt handlande meddelade Suomela senare, att kommittén inte varit villig att infria sina löften. Han lät förstå, att kommittén hade lovat honom chefredaktörskapet för historieverket även om detta inte antecknats i protokollet. Då Suomela träffat kommitténs ordförande Arvo Vartia dagen efter sammanträdet och hört sig för om "gentlemannaavtalet", hade Vartia meddelat, att Suomela skulle få samma status som de övriga författare man ämnade anlita. Sålunda ansåg Suomela att han inte längre hade några förpliktelser gentemot kommittén, utan att han fritt kunde sluta avtal med sin förläggare.⁷

Samarbetet mellan kommittén och Suomela hade avbrutits. Undervisningsministeriet, som kände ett visst ansvar för den uppkomna situationen – ministeriet hade några år tidigare beviljat statsstöd åt Suomela och senare tillsatt kommittén för att utföra samma arbete – försökte medla för att knyta samman de båda projekten. Förhandlingarna tog dock inte fart, utan projekten fortsatte på vart sitt håll. Suomela vände sig i mars 1943 till ministeriet med en skrivelse, där han försökte förmå ministeriet att upplösa kommittén. Den hade enligt hans förmenande tillsatts av misstag och motsvarade inte sitt syfte.⁸ Därmed inleddes ett utbyte av skrivelser mellan Suomela och kommittén via undervisningsministeriet.

Det är inte skäl att gå närmare in på alla detaljer och mindre smickrande anklagelser i denna skriftväxling. Däremot är det av intresse att gå närmare in på frågan om vem som hade rätt att skriva Finlands idrotts historia och hur ett sånt verk borde läggas upp.

Monopol på Finlands idrotts historia?

I sin skrivelse till undervisningsministeriet lade Suomela fram flera argument för, varför den av ministeriet tillsatta kommittén borde upplösas. Han framhöll, att ministeriet tidigare hade beviljat honom understöd för samma ändamål. Statens idrottsnämnd, där Vartia satt som ordförande, hade rekommenderat statsstöd åt Suomela för det historieverk,

⁷ SUHT, undervisningsministeriet till kommittén 24.3.1942, Suomelas skrivelse 28.3.1943.

⁸ SUHT, Suomelas skrivelse 28.3.1943.

som skulle utkomma till de olympiska spelen. Suomela anklagade ministeriet för att handla inkonsekvent och för dubbelspel. Han hade frågat ministeriet varför kommittén tillsatts och fått svaret, att undervisningsminister Antti Kukkonen inte visste att hans föregångare Uno Hannula beviljat Suomela understöd och inte heller att Suomelas manuskript redan var tryckfärdigt. Referendarierådet Salminen kunde inte heller komma ihåg, att han föredragit Suomelas tidigare ansökan.

Suomela förvånade sig också över den minnesförlust som drabbat kommitténs medlemmar. Byråchefen Lauri Santala hade inom FGIF samlat subskriptioner på Suomelas historieverk, men kunde inte minnas detta. Arvo Vartia kände visserligen till Suomelas ansökan, liksom också att idrottsnämnden rekommenderat den, men hade fått uppfattningen att Suomelas arbete varit för vetenskapligt.

Suomela försökte också motivera en indragning av kommittén med påståendet att medlemmarna var inkompetenta för uppgiften. Hans detaljerade kritik gick ut på, att Santala och Väinö Koivula inte hade tillräcklig utbildning, att Vartia visserligen hade akademisk grad, men på fel område samt att sekreteraren Toivo Okkola nog var sakkunnig också på idrottens område, men först och främst etnologiskt inriktad.⁹ Suomela beaktade inte i detta sammanhang att kommittén i första hand var tillsatt för att förbereda historieverket, inte för att skriva allt själv.

Suomela författade skrivelsen sedan han haft tillfälle att bekanta sig

⁹ Ibid.

med vad kommittén åstadkommit under ett års arbete och hur den planerat uppläggningsen av monumentalverket. Suomela ansåg vidare, att resultaten av förberedelserna samt de fortsatta planerna visade kommitténs inkompetens.

Suomela hade alltså bestämt sig för att han hade större rätt att skriva Finlands idrotts historia, eftersom han redan tidigare fått understöd för ändamålet och då han till följd av sin utbildning och tidigare publikationer var mera kompetent.

Kommittén visade också i flera sammanhang en benägenhet att monopolisera Finlands idrotts historia. Antagligen ansåg den sig berättigad att inkorporera motsvarande privata projekt eftersom den hade officiell status och ekonomiskt stöd från staten. Kommittén ansåg inte, att den tillrats av misstag. Den hänvisade till att initiativet kommit från tipsbolaget, Oy Veikkaustoimisto. Kommittén hade också en klart definierad motivering till sin existens:

... en naturlig motivering måste ha varit ett länge känt behov av ett allmänt historieverk som omfattar alla idrottsgrenar och sträcker sig ända fram till nutiden, eftersom det redan hunnit förflyta fyrtio år sedan ett motsvarande verk, *Idrotten i Finland utkom* (1907) i redaktion av Ivar Wilskman. Enligt redaktionskommitténs åsikt är det åter en självklarhet att en enda författare omöjligt, lika litet som på Wilskmans tid, förmår skriva ett ordentligt och användbart arbete som skulle behandla idrotten i alla dess former fram till våra dagar – idrotten har ju sedan Wilskmans dagar ständigt blivit mångsidigare och expanderat ofantligt – och därför måste man till detta arbete samla alla tillgängliga goda krafter och experter från olika områden.¹⁰

Kommittén hävdade i flera sammanhang, att den uttryckligen var tillsatt för att förbereda historieverket och inte för att skriva det. För detta ändamål skulle den engagera lämpliga författare för de olika avsnitten.

Kommittén gav första gången uttryck för sina monopoliseringssträvanden i samband med förhandlingarna med Suomela. Den var villig att lösa in Suomelas manuskript och anlita honom som sakkunnig. Senare framgick dock, att Suomelas andel i historieverket skulle ha inskränkt sig till avsnittet om gymnastik.¹¹ Hela hans enhetliga historia över den finländska idrottens utveckling fram till början av seklet skulle antagligen

¹⁰ SUHT, kommitténs skrivelse till undervisningsministeriet 9.6.1943.

¹¹ SUHT, prot. 23.1.1943, i sin skrivelse 9.6.1943 talar kommittén om fysisk fostran och inte om gymnastik.

gen ha inlemmats i kommitténs historieverk under någon annans namn eller tjänstgjort som källmaterial för de övriga författarna. Enligt kommitténs planer skulle Toivo Okkola skriva en stor del av det inledande kapitlet, bl.a. om idrottens tidigaste historia i Finland.¹²

Kommittén hävdade i ett senare skede, då undervisningsministeriet försökte medla i konflikten, att Suomelas verk inte skulle göra dess arbete onödigt, utan att det eventuellt vore till fördel om Suomelas historik skulle utkomma så snabbt som möjligt.¹³ Eventuellt försökte kommittén på detta sätt frysa ut Suomela. Om hans verk, som sträckte sig fram till omkring 1905–07, publicerades, skulle han inte kunna ansöka om statsstöd för flera delar, eftersom man på statligt håll redan förberedde ett verk som sträckte sig längre framåt i tiden.

När förlaget Kivi sommaren 1943 meddelade att Suomelas historik skulle publiceras i två volymer, vardera på omkring 600 sidor, omfattande tiden fram till de olympiska spelen i Stockholm, var kommittén antagligen redo att rekommendera statsstöd för verket. Den avsåg emellertid att ställa följande villkor: 1. att verket publicerades under ett annat namn än *Suomen urheilun historia*, 2. att det omfattade endast två volymer, 3. att Suomela skrev båda ensam, 4. att någon redaktionskommitté för verket inte tillsattes.¹⁴ Kommittén önskade alltså lägga beslag på titeln *Suomen urheilun historia* för egen del och dessutom stämpla Suomelas verk som ett helt privat projekt.

Vid sidan om de egentliga historievolymererna hade kommittén dessutom planerat några kompletterande publikationer. En av dessa var ett minnesverk över stupade hjältar, i första hand idrottsmän och -ledare. I ett tidigt skede fick kommittén kännedom om ett liknande projekt, då Sulo Kolkka, som skrivit en hel del om finländsk idrott, tog kontakt och meddelade att han tillsammans med redaktör Lauri Nurmi redan under en längre tid planerat ett motsvarande arbete. Han önskade att kommittén skulle överlämna detta projekt åt honom och Nurmi. Dess-

¹² SUHT, kommitténs utkast till volymindelning (finns i flera versioner), prot. 19.11.1943.

¹³ SUHT, prot. 29.5.1942.

¹⁴ SUHT, prot. 9.6.1943, Santala presenterade villkoren som sin personliga uppfattning inför kommittén, senare har avsnittet i pro- tokollet strukits över. Enligt tipsbolagets styrelseprot. 12.3.1942 skulle Suomelas arbete ursprungligen heta "Suomen urheilun valtie I. Muinaisuudesta murrosaikaan".

utom var han intresserad av att skriva om friidrotten i den planerade historiken. Kolkkas förslag föll inte kommittén i smaken, utan den kom med ett motförslag. Då det statligt understödda historieverket skulle omfatta alla idrottens områden och hela landet, var den säkert betydligt mera omfattande än olika privata projekt, som dessutom oftast enbart strävade efter ekonomisk vinst. Eftersom de stupade hjältarna var förtjänta av en auktoritativ minnesskrift, föreslog kommittén att man skulle underhandla om hur Kolkkas och Nurmis förberedelser bäst kunde utnyttjas inom ramen för historiprojektet.¹⁵

Förutom ovannämnda skriftliga arbeten försökte kommittén också lägga beslag på olika fotografisamlingar. Beträffande idrottsmuseets bildarkiv utspelades en komisk incident, som väl avspeglar relationerna mellan Suomela och kommittén. Förlaget Kivi vände sig till idrottsmuséet för att få låna bilder till Suomelas historik. Idrottsmuséet (där Vartia var styrelseordförande, Okkola museiföreståndare och Santala och Koivula ledamöter i styrelse och förvaltningsråd) frågade kommittén (alltså sig själv) hur man skulle förfara, då förhandlingarna mellan Kivi och kommittén ännu pågick. Kommittén vände sig till idrottsmuséet (alltså till sig själv) med förhoppningen att muséets fotografier i första hand skulle reserveras för kommitténs behov.¹⁶

Hur skall Finlands idrotts historia skrivas?

Enligt de ursprungliga planerna hade kommittén tänkt sig ett historieverk i 12 volymer samt fyra tilläggsdelar: minnesverket över stupade idrottsmän och -ledare, biografier över idrottsmän och -ledare, ett uppslagsverk över idrottsföreningar och kretsorganisationer samt en "folkupplaga" av hela verket.¹⁷ Då man närmare studerar kommitténs utkast till innehåll för de enskilda volymerna och ämnesområdena, verkar det som om den eftersträvat en total idrottshistoria. Huruvida målsättningarna skulle ha uppfyllts och hur lång tid projektet skulle ha krävt kan man endast ana sig till.

¹⁵ SUHT, prot. 2.12.1942.

¹⁶ SUHT, prot. 5.8.1943, se dessutom Suomelas skrivelse 20.8.1943 där han ingående beskriver den lätt komiska behandlingen av ärendet.

¹⁷ SUHT, kommitténs preliminära utkast till volymindelning.

Varje enskilt ämnesområde skulle behandlas enligt följande modell:

För varje gren ges en översikt över dess folkliga motsvarigheter, grenens ankomst till Finland och spridning, föreningar och förbund, utvecklingen i fråga om regler och redskap, idrottsplatser och deras utveckling, finansiering (kommunal o.a.), ev. tävlingsverksamhet, rekordens utveckling, vårt lands internationella ställning i varje gren (i Norden, Balticum, Europa, Världen), Mellan- och Östeuropa: Balticum, Ryssland, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och Balkan. Finlands lag bör nämnas i varje gren med resultat, materialet borde alltså ge ett tillräckligt underlag för detta.¹⁸

Kommittén var senare tvungen att reducera på sina ambitioner. Undervisningsministeriet ansåg, att ett verk i 12 eller 16 delar kunde bli för kostsamt för enskilda personer. Ministeriet föreslog inledningsvis en nedskärning till sex volymer samt minnesverket över de stupade, men kommittén lyckades senare driva igenom att verket skulle omfatta nio volymer, utan att sidantalet därför skulle utökas (i detta skede planerade man volymer om 400–500 sidor).¹⁹ Huruvida ministeriets nedskärningsförslag var ett resultat av Suomelas kritik och skrivelser är svårt att avgöra.

Efter ett års förberedande arbete lade kommittén fram sina resultat och planer för idrottsorganisationernas representanter. Suomela hade också haft tillfälle att bekanta sig med planerna som han berörde i sin första skrivelse till undervisningsministeriet. Förutom kritiken mot kommittémedlemmarnas kompetens, framförde Suomela också sina synpunkter på bristerna i förhandsplanerna. Han kritiserade de enorma kostnader, som projektet skulle sluka – särskilt då det inte fanns några garantier för att arbetet skulle genomföras på ett kompetent sätt. Suomela påpekade, att något ens närapå så omfattande historieverk inte skrivits om staten Finland, folket eller kulturen. Ingen stormakt hade heller låtit skriva en så omfattande idrottshistoria som den planerade.²⁰

Framför allt hade Suomela en hel del att invända mot kommitténs sätt att lägga upp behandlingen av idrottshistorien. Han ansåg att volymindelningen enligt idrottsgrenar var primitiv och metodiskt förkastlig, emedan man då inte kunde studera kausalförhållanden. Dessutom lösrycktes idrotten från sitt stats- och kulturhistoriska sammanhang.

¹⁸ SUHT, kommitténs innehållsplaner.

¹⁹ SUHT, prot. 16.2.1943, 9.6.1943, 21.6.1943, 2.9.1943 samt 19.11.1943.

²⁰ SUHT, Suomelas skrivelse 28.3.1943.

Enligt Suomela hade kommittén dessutom grupperat idrottsgrenarna ologiskt – delvis enligt interna kriterier, delvis enligt yttre. Kommittén hade också skapat helt nya begrepp som "fartidrott", som omfattade allt från skridskoåkning och trav till flygidrott. Den hade inte beaktat att farten var ett centralt begrepp även i de flesta andra idrottsformer. Suomela betonade vidare, att ett stort antal författare skulle medföra såväl saklig som stilmässig brokighet. Då man dessutom kunde räkna med att varje enskilt avsnitt inte kunde få en historievetenskapligt kompetent författare, skulle historiken i högre grad skada än gagna kommande idrottshistorisk forskning, eftersom man på nytt måste konsultera primärkällorna för att nå objektiva resultat.²¹

I sin svarsskrivelse betonade kommittén, att Suomela angripit en preliminär plan som om det rört ett färdigt arbete. Trots kritiken ansåg kommittén att de enskilda volymerna borde indelas enligt idrottsgrenar. Ett liknande översiktsverk om t.ex. all konst skulle resultera i ett ytligt filosoferande på saklighetens bekostnad, om inte varje område behandlades skilt i sitt eget sammanhang, med beaktande av inbördes samband.²²

Suomela behövde inte vara orolig för att arbetet skulle bli stilmässigt och sakligt brokigt, eftersom kommittén avsåg att anställa en chefredaktör som skulle sörja för en enhetlig stil.²³ Själv hade den en mycket klar uppfattning om vilka friheter man kunde ge de enskilda författarna: "Materialet insamlas av kommittén själv (inte av författarna), författarna må endast komplettera. Om de själva samlar, kan mycket viktigt bli obehandlat, och sedan kan de ha en annan åsikt om dess behövlighet eller motsvarande. Materialet måste läggas framför dem."²⁴

Enligt kommittén kunde inte en ensam person – inte ens Suomela – skriva Finlands idrotts historia på ett tillfredsställande sätt och därför måste man samla de bästa förmågorna. Även om Suomela hade färdigställt en allmän översikt över fysisk fostran i Finland fram till 1905 för trycket, innebar detta inte att kommitténs arbete var onödigt. Den svåraste delen av vårt lands idrottshistoria hade Suomela ännu inte behandlat. Om Suomela skulle skriva även den delen, fanns det inga garantier

²¹ Ibid.

²² SUHT, kommitténs skrivelse 9.6.1943.

²³ Ibid.

²⁴ SUHT, kommitténs innehållsplaner.

för att den skulle bli ens lika sakkunnig och mångsidig som Wilskmans verk.²⁵ Kommittén önskade vidare rätta Suomelas påstående om att det inte skrivits motsvarande historieverk om staten, folket eller kulturen. I skrivelsen nämns bl.a. E.W. Juvas historiska översiktsarbete *Suomen kansan aikakirjat* (9 volymer), två versioner av frihetskrigets historia (8 respektive 6 volymer), *Olympiateos* (5 volymer) samt folkdiktsutgåvan *Suomen Kansan Vanhat Runot* (33 volymer). Det faktum att inget annat land hade en liknande idrottshistoria, berodde på att idrotten inte betytt så mycket för samhällslivet och som sporre för nationalkänslan i andra länder som i Finland.²⁶

I sin kritik mot Suomelas sätt att skriva idrottshistoria kom kommittén in på frågan om vad idrottshistoria skall innefatta. Enligt kommittén visade Suomelas tidigare arbeten (t.ex. *Voimistelun ja urheilun historia I–III*) prov på stor sakkunskap, men någon idrottshistoria var det inte fråga om. Suomela hade nämligen helt ignorerat tävlingsidrotten – den mest centrala delen av idrottshistorien – och inte följt upp rekordutvecklingen i en enda gren.²⁷

Suomela skrev ännu en gång till undervisningsministeriet för att bevisa hur kommittén missuppfattat sin uppgift. I sin försvarsskrivelse hade den vidare visat sin bristande historieuppfattning och blandat ihop olika begrepp. Enligt Suomela hade Egon Friedell med sin kulturhistoria visat, att en författare mycket väl kan behandla flera kulturområden samtidigt. Även om hans eget verk inte var någon ”rekordförteckning”, så var det allt annat än ytligt filosoferande. Likaså hade kommittén missuppfattat avsikten med flera av de storverk som den räknat upp. Suomela avsåg inte, att historieverk sammanställda av redaktionskommittéer skulle var sämre än enskilda författares verk. Han nämnde som exempel *Maailman historia* och *Suomen kulttuurihistoria* (där han själv skrivit avsnittet om idrotten) där strukturen i hög grad avvek från kommitténs ideal. Han ansåg vidare, att kommittén planerat ett verk där enskilda författare fritt kunde behandla egna områden utan hjälp av en redatör eller redaktionskommitté. Om man gick in för att samla etablerade författare, skulle dessa säkert skriva i sin invanda stil.²⁸ Suomela visste

²⁵ SUHT, kommitténs skrivelse 9.6.1943.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ SUHT, Suomelas skrivelse 20.8.1943.

eventuellt inte hur strikta anvisningar kommittén hade för avsikt att ge sina författare. I vilken omfattning författare som Lauri Pihkala och Matti Jukola skulle ha låtit sig styras, skall här lämnas oavgjort.

Suomela var överraskad över hur starkt kommittén var bunden vid Wilskmans arbete som förebild. Det bevisade tydligt att kommittén grundligt missuppfattat begreppet idrottshistoria. Wilskman hade knappast ens själv uppfattat sitt arbete som idrottshistoria. Suomela karakteriserade arbetet sålunda: "Det är en med lätt hand skriven situationsöversikt över idrottsföreteelser i Finland vid sekelskiftet. Även om det här och där finns någon kort, emellanåt t.o.m. felaktig historisk inledning, ändrar detta inte på faktum."²⁹

Oberoende av om Wilskmans pionjärverk klassas som idrottshistoria eller inte, så har det många förtjänster och fortfarande en viss betydelse för den idrottshistoriska forskningen. Den akademiska historieforskningen om idrotten i Finland kan ännu sägas var rätt ung. Värdet av idrottshistoriskt källmaterial har erkänts först under de senaste decennierna och mycket historiskt arkivmaterial har därför hunnit gå förlorat. Uppskattningen av arkivaliernas värde har varierat mycket mellan olika idrottsorganisationer. De tidigaste organisationernas (föreningarnas och grenförbundens) tillkomsthistoria är fortfarande höljd i dunkel. Wilskman, som själv var med om att grunda flera idrottsorganisationer, skrev sitt verk vid en tidpunkt då han uppenbarligen ännu hade rätt gott minne; uppgifterna kan därför till stora delar betraktas som tillförlitliga och åtminstone som riktninggivande. Därmed fyller hans verk också en del luckor i de äldre arkivsamlingarna.

Enligt Suomela hade kommittén fått några centrala begrepp om bakfoten. Den stämplade hans manuskript som en historik över fysisk fostran och ansåg att denna inte hade något med idrott, d.v.s. egentlig tävlingsidrott, att göra. Suomela betonade, att idrott, gymnastik och lek med ett gemensamt namn kallas fysisk fostran. Idrotten var sålunda endast en del av det övergripande begreppet fysisk fostran och tävling endast ett medel, om än ett viktigt sådant, att främja fysisk fostran. Dessutom var det enligt Suomela brukligt, att i allmänt språkbruk använda termen idrott då man talade om fysisk fostran som helhet, inklusive täv-

²⁹ Ibid.

ling. Emedan han skrev sitt historieverk för en bredare publik, använde han termen idrott just i denna vida bemärkelse.³⁰

Den fortsatta utvecklingen och några biprodukter

Försöken att sammanlänka de båda idrottshistorieprojekten utmynnade således i en lång dragkamp om vem som hade rätt att skriva Finlands idrotts historia och hur den skulle skrivas. Den egentliga tvisten gällde uppenbarligen hela tiden vem som skulle få åtnjuta statsstöd för sitt arbete.

Efter den hetsiga polemiken mellan kontrahenterna sedan kommittén lagt fram sina planer, hände inte mycket under ett års tid. Första delen av Suomelas verk publicerades 1944 av Kivi under namnet *Suomen urheilun historia I*. Därefter lämnade han Finlands idrotts historia åt sitt öde för en tid och koncentrerade sig på nya projekt. Han hade en längre tid förberett en biografi över den finländska gymnastikens förgrundsgestalt, Viktor Heikel. Den var samtidigt avsedd som akademisk avhandling. Suomela vände sig 1945 till undervisningsministeriet med en ansökan om bidrag och bifogade en disposition. Han noterade, att han inte ansåg sig kunna tävla med kommittén om Finlands idrotts historia. Därför hade han valt att fullfölja ett mindre projekt.³¹

Kommittén hade å sin sida fortsatt förberedelserna och insamlingsarbetet, men verksamheten försvårades i krigets slutskede. Då kriget var slut beslöt kommittén att börja med förnyade krafter och riktade en ansökan till ministeriet om understöd för sin verksamhet. Man poängterade, att kriget på många sätt fördröjt historieprojektet, men att det nu fanns förutsättningar att effektivt driva arbetet framåt. Kommittén önskade också framhäva, att behovet av en enhetlig översikt fortfarande kvarstod, trots att första delen av Suomelas arbete utkommit. Den hade många förtjänster, men avvek till stora delar från den linje som kommittén hade valt och kunde därför endast ses som ett välkommet bidrag till landets idrottshistoriska litteratur.³²

Kommittén önskade anställa en redaktionssekreterare på heltid, några

³⁰ Ibid.

³¹ SUHT, kopia av Suomelas ansökan 20.2.1945.

³² SUHT, kommitténs ansökan 9.2.1945.

Joululahja

KOKO SUOMEN KANSALLE

URHEILU

VEI SUOMEN MAAILMAN
TIETOISUUTEEN—

Kl. U. Suomelan

SUOMEN URHEILUN HISTORIA

tutustuttaa Teidät urheilumme kunnikkaisiin vaiheisiin aino muinaisuudesta nykypäivän asti.

Teoksen kaksi ensimmäistä osaa käsittelevät rata- ja kenttäurheilun sekä voimistelun ja kolmas täydennyysosa, n.s. "koneturheilun", eri reippailulajit ja pelit. Teos on ensimmäinen täydellinen urheilumme historia.

Loistavatuullinen urheiluhistorioitsijamme on ehdottoman päteville asiattiedoille antanut eloisan ja kansantajuisen muodon. Urheilun vaiheet on pitkän matkan esitetty kulloinkin maassamme vallannutta sivistys- ja valtiohistoriallista taustaa vasten. Upea teos on todella läheistä lukemista kaikille urheillevan kansamme jäsenille.

Nyt ilmestynyt osa päättyy urheilumme ensimmäiseen kansainväliseen suurtriumfiin, Tukholman olympiakisoihin. Lukuaat harvinaiset valokuvat elävöittävät esitystä.

Förlaget Kivi utgav första delen av Klaus U. Suomelas verk om Finlands idrotts historia till julhandeln 1944. Någon andra del av verket publicerades aldrig.

materialinsamlare samt en bildredaktör. Sammanlagt skulle detta kräva omkring 150 000 mk för löne- och övriga utgifter, men med detta kapital räknade kommittén med att få igång arbetet på allvar och därmed också lyckas övertyga en förläggare om att projektet var lönsamt.³³

På ministeriet hade man tydligen blivit tveksam om huruvida det var lönt att fortsätta. Det är svårt att fastställa vilka orsaker som påverkat tjänstemännens inställning. Eventuellt hade Suomelas skrivelser inverkat

³³ Ibid.

eller också var tidpunkten inte längre lämplig för ett monumentalverk över Finlands idrotts historia. Varför hade den i så fall varit lämpligare mitt under pågående krig, då bibliotek och arkiv var evakuerade och flera sakkunniga inkallade eller sysselsatta i andra uppdrag? Om man hade tänkt verket som en propagandaskrift för att stärka nationalkänslan under kriget – Finland kunde kanske vinna liknande segrar på slagfälten som på idrottsarenorna – så var tidpunkten illa vald och historikeverket överdimensionerat just av detta skäl.

Vid sidan av sitt egentliga arbete lyckades kommittén åstadkomma något mera bestående än ett historieverk. Genom att kombinera några fristående samlingar, bl.a. Finlands Kvinnogymnastikförbunds omfattande boksamling och Idrottsmuséets bibliotek, lades grunden för Finlands Idrottsbibliotek, som inledde sin verksamhet 1946 och fortfarande verkar som en del av idrottsmuseumstiftelsen.³⁴

Kommitténs arbete hade alltså stött på patrull. Ansökningarna lades på ministeriet till handlingarna och 1946 meddelade Werner Söderströms förlag, att man inte kunde åta sig en publicering. Kommittén bestämde sig härefter att kontakta förlagen Otava och Kivi. Kontakten med Kivi avslöjade helt nya aspekter. Santala hade haft kontakt med representanter för Kivi och kunnat konstatera, att förlagets samarbete med Suomela inte längre löpte friktionsfritt. I ett utkast till kommitténs protokoll i oktober 1946 antecknade Okkola följande:

Karikosken kanssa (ja Selin), 1000 kpl jäljellä, useat eivät enää halua olla mukana, luovuttavat II osan käsikirjoituksen (ei kuvia), ehkä 150 tuh (siinä myös I osat) Yhtiö valmis neuvottelemaan, haluavat päästä eroon Suomelasta, vaikka tappiolla, sekoittivat meidän suunnitelmiamme.³⁵

Av någon anledning hade samarbetet mellan Suomela och Kivi brutit samman. Eventuellt hade det att göra med Suomelas förändrade politiska orientering. Han hade under mellankrigstiden varit skyddskårsaktivist, men gjorde efter kriget en helomvändning till socialismen. Enligt en muntlig uppgift av idrottsprofessorn Helge Nygrén var Kivi däremot i högsta grad ett höggersinnat förlag. Eventuellt hade osämjan att göra med Suomelas benägenhet att förhandla med flera förläggare samtidigt.

³⁴ SUHT, prot. 11.11.1942, 23.2.1943 och 22.10.1943.

³⁵ SUHT, prot. 13.6.1946, utkast till prot. 19.10.1946, i själva protokollet noteras denna utredning av Santala om Suomelas och Kivis relationer endast i förbigående.

Ärendet tog åter en ny vändning våren 1948 då det framgick att relationerna mellan Kivi och Suomela kanske inte var så dåliga som kommittén trott. Handlingarna rörande detta nya utvecklingskede ger också antydningar om hur Suomelas manuskript till de senare delarna av historieverket hamnat i kommitténs arkiv.

Statens idrottsnämnd bad centralidrottsförbunden utse representanter i en nämnd som skulle granska Suomelas manuskript till andra och tredje delen av Finlands idrotts historia med tanke på en eventuell tryckning med stöd av tipspengar. Nämnden tillsattes och bestod av Toivo Salonen (AIF), Gustav Sundvall (CIF) och Toivo Okkola (FGIF). Historien upprepade sig, kommittén kunde inte ge utlåtande utan tillgång till manuskriptet. Suomela hade å sin sida utsett delvis andra granskare för manuskriptet. Salonen och Sundvall dög, men Okkola petades och istället sände Suomela de delar som rörde den borgerliga idrotten till Lauri Pihkala. Granskningsnämnden sammanträdde tre gånger och under det andra mötet deltog Suomela för att personligen redogöra för sitt tillvägagångssätt.³⁶

Granskningsnämnden vägrade ge utlåtande utan tillgång till hela manuskriptet och Suomela vägrade överlämna det till nämnden, dels för att han ansåg Okkola jävig och dels för att behandlingen skulle ta för lång tid. Sålunda vände sig Suomela och förlaget Kivi direkt till undervisningsministeriet och ansökte om en lånegaranti om 2 miljoner för täckandet av publikationskostnaderna. Som bilaga till ansökan bifogades Salonens, Viktor Björkqvists (Sundvall hade delegerat uppgiften vidare) och Lauri Pihkalas utlåtanden, Pihkalas granskningsberättelse samt Suomelas kommentar till Pihkalas kritik. Dessa handlingar, som ursprungligen sänts till statens idrottsnämnd, återfinns som kopior i kommitténs arkiv.

Lånet beviljades inte, Suomelas historik förblev opublicerad och förvaras fortfarande i manuskript bland redaktionskommitténs handlingar. Till idrottsmuséet donerades manuskriptet 1956, vilket framgår ur museistiftelsens styrelseprotokoll. Där noteras, att statens idrottsnämnd donerar manuskriptet, som den inlöst av Suomela.

Därmed hade manuskriptet fått det öde som Lauri Pihkala rent av rekommenderade i sitt utlåtande. Han var överhuvudtaget mycket kri-

³⁶ SUHT, granskningsnämndens prot. 21.4.1948.

tiskt inställd till de delar han fått att läsa och var inte alls övertygad om att arbetet i dess dåvarande form skulle få någon större åtgång. Motstridigheten mellan ämnesområdet och andan i behandlingen var alltför påfallande, eller som Pihkala uttryckte saken:

... att dess i första hand borgerligt-olympiska ämne vädjar till en läsekrets som i alla fall stöts bort av dess politiska färgläggning, utan att sannolikt tillräckligt tilltala en annan läsekrets för vilken ämnet åter är motbjudande.

Denna motstridighet måste varje förläggare överväga med tanke på åtgången. Pihkala ansåg dock att Suomela var värd någon form av ersättning för sina ansträngningar och resultat, oberoende av om arbetet publicerades eller som manuskript ställdes till forskarnas förfogande i något offentligt bibliotek, med bevarande av författarens rättigheter.³⁷

Manuskriptets öde blev dock inte att definitivt begravas i ett bibliotek. Suomela var driftigt nog att utnyttja sitt manuskript senare då han skrev *Urheilun maailmanhistoria* (1953). De avsnitt som behandlar Finland härrör mer eller mindre direkt från hans tidigare opublicerade manuskript och därför kan man kanske hävda att Suomela i alla fall lyckades skriva idrottens historia i Finland.

Kommitténs arbete blev däremot aldrig färdigt. Den sammanträdde ännu våren 1948 och förnyade sin ansökan till undervisningsministeriet, men fick inget svar. Senare fick den muntligt veta att den upplöstes 1950 med hänvisning till ett betänkande av en kommitté för rationalisering av förvaltningen (supistamiskomitea). Redaktionskommittén sammanträdde ännu två gånger 1953 för att officiellt avsluta sitt arbete. I protokollet från det sista mötet antecknades en förhoppning att idrottsmuséet skulle ges tillfälle att fortsätta där kommittén slutat.³⁸ Museet har inte fullföljt projektet, men bevarar handlingarna för den ramtida idrottshistoriska forskningen.

Behöver Finland ett idrottshistoriskt mammutverk?

Att skriva Finlands idrotts historia så ingående som redaktionskommittén planerade på 1940-talet låter sig knappast längre göras i dagens

³⁷ SUHT, Pihkals utlåtande 16.4.1948.

³⁸ SUHT, prot. 13.4.1953 och 25.4.1953.

läge. Idrottsvärlden är betydligt mera mångfasetterad än den var före kriget och grensortimentet har utökats betydligt.

Den senare idrottshistoriska forskningen i Finland har varit starkt organisationshistorisk. Centralförbunden och flera grenförbund har låtit skriva sin historia, ibland i flera versioner. De organisationshistoriska arbetena utgör en viktig del av Finlands idrotts historia, men knappast i alla fall den viktigaste. De utgör en del av den grundforskning som behövs, då man eventuellt senare besluter sig för att sammanställa en helhetsanalys över den finländska idrottens förflutna.

Vid sidan av den organisatoriska forskningen är det fortfarande nödvändigt att närmare studera idrottens begynnelsekedan och de krafter som stod bakom dess utveckling. Likaså behövs fortfarande forskning rörande idrottens regionala spridning som helhet samt i olika områden. En aspekt som tillsvidare beaktats i rätt ringa omfattning är den roll Finland spelat i olika idrottsgrenars utveckling. Denna aspekt kunde studeras då enskilda grenförbunds historia sammanställs. Då kunde de resultatmässiga framgångarna placeras i ett vidare perspektiv.

Finlands deltagande och framgångar i internationella tävlingar, samt delvis också bakgrunden till framgångarna, har behandlats i flera sammanhang, men däremot har deras betydelse för idrottens utveckling i Finland mera sällan tagits upp av idrottsforskningen. Två arbetsfält inom idrottshistorien är fortfarande i det närmaste obehandlade – idrottens vardagshistoria och idrottens idé- och kulturhistoria.

Under 1970-talet inledde Idrottsvetenskapliga sällskapet (*Liikuntatieteellinen seura*) ett forskningsprojekt om Finlands idrottshistoria. Syftet var inte denna gång att åstadkomma ett monumentalverk, utan snarare flera. En del av de möjliga forskningsaspekter som framförts ovan ingår i projektets arbetsplan. Projektet är i det närmaste slutfört och inkommande höst väntas en allmän översikt. Eventuellt är projektets sätt att framskrida ett steg i rätt riktning, att genom detaljstudier på ett antal närliggande områden skapa möjligheter för en kommande helhetsanalys – om en sådan anses nödvändig.